

О. О. Драч

ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ КОМІСІЙ 1870-Х РР.
ІЗ ПИТАНЬ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ
В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Ключові слова: вища жіноча освіта, вищі жіночі курси, спеціальна комісія, міністерство народної освіти, Російська імперія.

Ключевые слова: высшее женское образование, высшие женские курсы, специальная комиссия, министерство народного образования, Российская империя.

Key words: women's higher education, women's higher education courses, a special committee, the Ministry of Education, the Russian Empire.

Ідентифікація Російської імперії, у складі якої перебували дев'ять українських губерній, з європейською цивілізацією включала передусім підтримку ідеалів та цінностей модернізації, що з середини ХІХ ст. було завданням державної політики. Невід'ємним компонентом цього визначався розвиток системи жіночої освіти, завершеності якій надало становлення протягом другої половини ХІХ — початку ХХ ст. вищої жіночої школи. Вітчизняній історичній науці важливо науково-теоретично узагальнити зазначені питання, адже належне розуміння історичного досвіду, зокрема створення вищої жіночої освіти та її впливу на суспільство і розвиток країни в цілому, дає можливість враховувати традиції попередників у сучасній освітянській практиці, уникати помилок минулого.

Зі здобуттям незалежності України у вітчизняній науці значно активізувалося дослідження порушеної проблематики. З'явилися ґрунтовні розвідки, присвячені освіті та вихованню жіноцтва, в тому числі які висвітлюють питання вищої жіночої освіти [1–6]. Значною активністю у вивченні теми вирізняються науковці Харкова, Києва та Одеси — міст, де діяли вищі жіночі навчальні заклади. Зокрема, багато зусиль доклали вчені для з'ясування особливостей їх функціонування в Одесі [7–12]. Київські дослідники також активно вивчають жіночу освіту регіону. Тут варто виокремити наукові студії В. В. Вірченко та К. А. Кобченко [13–18]. Праці К. А. Кобченко є, безсумнівно, значним поступом у вивченні історії вищої жіночої школи,

свідчать про вивільнення представниці молодого покоління українських дослідників від стереотипів радянської історіографії.

Проте загалом для вітчизняних істориків притаманні регіональний рівень розробки теми і некомплексне її наукове вивчення. Непоодиноким явищем стали фактичні помилки в роботах сучасних дослідників. Зокрема, А. Добролюбський констатував відкриття «перших вищих жіночих курсів (далі — ВЖК) в Одесі в 1879 р.», що не відповідає дійсності [12, с. 20]. Почасті усталеними серед українських дослідників залишилися образи радянської історіографічної традиції щодо неконструктивності дій Міністерства народної освіти (далі — МНО) у сфері вищої жіночої освіти. З огляду на це досить важливим стає з'ясувати ставлення високопосадовців Російської імперії, складовою якої були й дев'ять українських губерній, до питання вищої освіти жіноцтва.

Метою даної статті є вивчення діяльності спеціальних урядових комісій у Російській імперії із питання жіночої освіти протягом 1870-х рр.

14 грудня 1867 р. у Цюрихському університеті успішно захистила дисертаційне дослідження на здобуття ступеня доктора медичних наук піддана Російської імперії Н. П. Суслова. Поширення цієї інформації в пресі викликало стрімке зростання чисельності представниць «слабкої статі», які бажали навчатися в цьому закладі. Уже в 1872 р. там навчалася 96 жінок з імперії: 69 — на медичному, 26 — на філософському, одна — на природничому факультеті [19]. Отже, запропонований владою компроміс у формі Аларчинських та Луб'янських курсів на рівні чоловічих гімназій і публічних університетських лекцій (Володимирських курсів) у кінці 60-х рр. XIX ст. у столицях не задовольнив жіночу молодь, вплив якої до Цюриха дедалі зростав. Захоплення успіхом Н. П. Суслової і прагнення її наслідувати значної кількості дівчат стурбували представників вищої влади в країні. У 1872 р. за височайшим повелінням створено спеціальну комісію у складі міністрів внутрішніх справ, народної освіти, головного начальника III відділення власної його імператорської величності (далі — в.й.і.в.) та товариша керівника IV відділення в.й.і.в. канцелярії, якій доручили розробити пропозиції щодо припинення масового від'їзду жінок, підданих Російській імперії, на навчання до Цюрихського уні-

верситету та Політехнічного інституту, а також щодо усунення «прикрих явищ у їх середовищі».

Комісія проаналізувала наявні можливості задоволення потреби у вищій жіночій освіті в державі. Як з'ясували, уряд приділяв певну увагу запитам жіноцтва. При окремих жіночих навчальних закладах, підвідомчих IV відділенню в.й.і.в. канцелярії, діяли педагогічні курси, програма яких перевищувала рівень дівочої середньої освіти. Крім того, МНО дозволило реформування публічних спільних лекцій на жіночі (Володимирські) курси в Санкт-Петербурзі та функціонування публічних жіночих курсів В. І. Гер'є в Москві. З 1872 р. при Медико-хірургічній академії в столиці діяв спеціальний курс для підготовки вчених акушерок [43, с. 157]. Доповідь із висновками урядової комісії 19 травня 1873 р. подали імператору.

У висновках поважна комісія переконувала, що наплив підданих імперії до Цюрихського університету пов'язаний із так званим «жіночим питанням», яке порушила радикальна публіцистика та підтримувала частина суспільства. Крім вимог ґрунтовної освіти для «слабкої статі» та розширення сфери діяльності, інші перспективи емансипації, як зрівняння прав чоловіків і жінок, участь останніх у політиці, право «вільного кохання», сановні бюрократи вважали загрозовими для сімейних засад та духовності в державі. Лякали Олександра II і тим, що частина молоді вже виховувалася під впливом цих хибних ідей [20, арк. 3].

Найбільшу стурбованість комісії викликала як масовість жіночого руху (улітку 1873 р. у Цюриху зафіксовано 103 піддані імперії), так і його поширеність серед усіх соціальних станів та регіонів держави. На підставі отриманих даних з'ясовано, що серед студенток у Швейцарії переважали представниці українських губерній — 41,7 % [20, арк. 3]. У доповіді констатували, що «держава навряд чи може вважати власну місію в аспекті вищої та професійної освіти «слабкої статі» виконаною». На нашу думку, це є ознакою усвідомлення «сановними бюрократами» необхідності врахування при реалізації внутрішньополітичного курсу інноваційних запитів жіноцтва. Проте урядовці обмежилися визнанням зростання потреби у високоосвічених вихователках, яку педагогічні та професорські курси не могли задовольнити. З огляду на це комісія вважала вкрай важливим

створення в державі вищого жіночого закладу із чітко визначеним та завершеним курсом історико-філологічного напрямку на зразок діючого в Берліні [20, арк. 3–4]. Отже, при всій емоційності офіційної риторики керівники головних відомств досить правильно зрозуміли суть проблеми — прагнення молодих жінок здобути освіту університетського типу у Європі через відсутність можливостей цього у власній країні.

Оголосивши про такий конструктивний крок, повноважна комісія в доповіді імператору разом із тим рішенням заявила покласти край жіночій еміграції, «оскільки два-три докторські дипломи не могли виправдати моральне розбещення молодого покоління». Наслідком стала публікація на шпальтах преси урядового розпорядження про обов'язковість повернення закордонних студенток до 1 січня 1874 р., а якщо ні, то погрожували не допускати до занять, дозвіл на які залежав від влади. Переконавшись у твердості та непохитності намірів молоді поїхати на навчання за кордон, представники вищої влади мали розробити стратегію подальших дій щодо задоволення жіночих прагнень до наукових знань у державі.

Черговим кроком у вирішенні проблеми стало височайше повеління від 28 вересня 1873 р. про створення нової комісії для складання проекту статуту вищих жіночих закладів, що передбачали організувати в Санкт-Петербурзі та Москві. До цієї комісії, що являла собою особливу тимчасову установу без відомчої належності, увійшли: голова навчального комітету IV відділення в.й.і.в. канцелярії Чистяков, начальник Санкт-Петербурзьких жіночих гімназій Осінін, інспектори класів Класовський, Лядов, Рашевський, голова Ученого комітету МНО Георгієвський, директор 3-ї столичної гімназії Лемоніус та окружний інспектор Белярмінов [20, арк. 63]. Тривале міжвідомче суперництво за вплив уповільнювало її роботу: тільки 15 грудня 1873 р. призначено головуючого — статс-секретаря І. Д. Деянова.

Метою роботи чергової комісії було розроблення навчальних планів і загальних засад проєктованих закладів, а саме визначення обсягу викладання, контингенту слухачок, правил прийому та кошторисних витрат на організацію. Обговорюючи ці питання, спиралися і на закордонний досвід, результати дослідження якого подано у звіті голови навчального комітету

IV відділення в.й.і.в. канцелярії Чистякова [20, арк.40–52]. Члени комісії від IV відділення відразу заявили про те, що «нове жіноче училище має задовольняти законне прагнення жінок до вищої освіти і тим відволікти їх від закордонних університетів» [731, арк. 64]. Отже, представники відомства засвідчили власну конструктивну позицію.

Головуючий, за підтримки членів від МНО, на початку запропонував обговорити діючу на той час у державі систему жіночих навчальних закладів, мотивуючи необхідністю достатньої підготовки до вищої школи. Саме тут виявилися перші розбіжності в роботі комісії. Представники від IV відділення в.й.і.в. канцелярії, у підпорядкуванні якого було найбільше жіночих закладів, категорично заперечили тезу, що «надання гімназійної освіти дівчатам із нижчих верств призводить до виходу випускниць зі свого середовища, а в подальшому до можливої загибелі для соціуму». Таке твердження було ненормальним. Його висловлювали консерватори ще під час організації перших жіночих гімназій у кінці 50-х років XIX ст., що, на нашу думку, було завуальованим наміром повернутися до становості освіти. Принципова позиція прогресистів серед членів комісії базувалася на ідеях статевої і соціальної рівності та визначальній ролі особистості у власній соціальній реалізації. Від імені IV відділення вони заявили, що «набутим у гімназіях любові до навчання, пристойності, скромності варто лише радіти; покликання жінки, як і чоловіка, визначається не походженням, а ступенем освіченості, духовності та професіоналізму» [20, арк. 65–66]. Однак більшість членів комісії не поділяла цих міркувань.

Завданням наступних засідань представницької комісії було складання переліку навчальних предметів вищого жіночого училища відповідно до запланованих у закладі відділень: російської мови та словесності; історії; французької мови; німецької мови; математики, фізики та географії; латини та математики. Певну консолідацію комісія виявила при визначенні освітнього рівня проєктованого закладу, адже більшість її членів підтримала університетський рівень навчальних програм. Умовами вступу ухвалили обов'язкову наявність свідоцтва домашньої вчительки та перевірочні іспити з основних предметів; допускалися дівчата незалежно від станового, сімейного стану

та конфесійної належності, але за обов'язкової згоди батьків чи опікунів. Оплата за навчання планувалася на рівні 60 крб на рік, а 10 % слухачок могли бути від неї звільнені. Для іногородніх передбачили облаштування учнівських квартир. Загальний річний кошторис утримання проектованого вищого жіночого училища визначили в розмірі 71 200 крб, організувати його планували в Санкт-Петербурзі терміном на шість років для узагальнення досвіду [20, арк. 80–83].

Не минула комісія питання про правове становище випускниць, яке набуло актуальності протягом наступних кількох десятків років. Як свідчить аналіз матеріалів її роботи, випускниці отримували право викладати у всіх класах жіночих гімназій та інститутів предмети спеціальності. Крім того, оскільки в програму екзамену на кваліфікацію вчителя середніх навчальних закладів входила й латина, комісія не вважала доцільним понижувати цю вимогу для жінок, що бажали здобути таке свідоцтво [20, арк. 75, 85].

Робота спеціальної комісії з питань жіночої освіти викликала живий інтерес та сподівання серед освічених верств. У публічній промові в Університеті св. Володимира в січні 1874 р. професор О. Шклярєвський формулював питання так: «Що повинна зробити тепер держава для задоволення прагнення жінок до вищої освіти, яке прокинулося?» [21]. Зацікавлена преса ознайомлювала публіку із суттю проекту вищого жіночого училища, розробленого комісією. Проте, слід зазначити, інколи надрукована інформація була неперевіреною, наприклад, указували розмір оплати для слухачок 150 крб на рік [22]. З огляду на педагогічну спрямованість майбутнього закладу висловлювали сумніви, що проект навряд чи задовольнить очікування тих, хто прагнув «жіночого університету». Повідомили громадськість і про готовий зразок подібного закладу, представлений Казанським університетом, що «наочно демонстрував глибину усвідомлення в освіченому соціумі необхідності вищої освіти для представниць «слабкої статі» [23].

Варто зауважити, що під час роботи комісії до головуючого надходили листи від «громадян, відданих престолу та вітчизні». Так, В. Надеждін у листі від 30 вересня 1874 р. попереджав комісію про різні небезпеки, що загрожуватимуть у разі заснування жіночого університету в столиці [24, арк. 10–13].

Прикметно, що не так часто серед архівних документів можна зустріти підписані, а не анонімні листи. Вірогідно, цей поважний представник консервативного табору був украй обуреним тогочасною поведінкою молоді, з огляду на що вважав своїм обов'язком застерегти владу від подальших «помилочок». Надсилаючи цей лист міністру народної освіти, І. Д. Делянов, як голова комісії, запевняв його, що «комісія жодним чином не планувала організувати жіночий університет» [24, арк. 9].

У лютому 1875 р. І. Д. Делянов повідомив імператора про закінчення роботи комісії та подав на розгляд її доповідь. У висновках комісія визнала важливою організацію вищих жіночих навчальних закладів із визначеним та завершеним курсом спочатку в Санкт-Петербурзі та Москві, потім в інших університетських містах. Однак пропозиції цієї комісії через розбіжності між МНО та IV відділенням в.й.і.в. канцелярії стосовно самого проекту положення не були представлені на затвердження в законодавчому порядку [25]. Підтверджує непросту ситуацію, що склалася після закінчення роботи комісії, і небайдужа до проблеми преса. У відділі «внутрішня хроніка» громадськість повідомили, що «питання жіночих університетів, яке обговорювала спеціальна комісія, відкладено у довгий ящик, їх організацію визнали передчасною, а допуск до діючих — незручним» [26]. Зазначили також розбіжність у поглядах між її членами: частина висловлювалася за втілення розробленого ними проекту закладу для підготовки вчительок жіночих гімназій, решта, не задовольняючись цим, пропонувала організувати для жінок професорські курси у всіх університетських містах.

Слушну думку висловив керівник IV відділення в.й.і.в. канцелярії принц Ольденбурзький, зауваживши, що не педагогічні цілі вабили більшість молодих жінок у закордонні університети, а тому проєктоване комісією училище навряд чи їх зацікавить [20, арк. 103]. Він наголосив на необхідності надати жіночій молоді можливість задовольнити своє прагнення до вищої освіти шляхом організації в університетських містах професорських курсів чи лекцій. Саме ця ідея була покладена в основу доповіді керівника IV відділення в.й.і.в. канцелярії, поданої міністру народної освіти 27 січня 1876 р. Він визначив більш раціональним започаткування професорських курсів з усіх напрямів університетських наук без педагогічних цілей у містах

із кваліфікованим викладацьким персоналом. Принц Ольденбургський зауважив, що заходи для реалізації його пропозицій не потребуватимуть значних коштів, зокрема на будівництво нових приміщень, оскільки заняття можуть проходити в університетах чи інших навчальних закладах у вільний час. Саме так швидко і повною мірою можна задовольнити потреби як жіночої молоді, так і суспільства в цілому, правильно розподіливши матеріальні та духовні ресурси країни, а не концентрувати їх виключно в столиці [20, арк. 120–121]. Отже, вагаючись між прикладним (педагогічним) і «загальнонауковим» (тип вищої освіти, яку надавали університети) напрямками вищої освіти для «слабкої статі», прогресивна громадсько-педагогічна думка все-таки схилилася до другого. Чітко висловив та підтримав доцільність вищої жіночої школи університетського типу керівник відомства закладів імператриці Марії принц Ольденбургський.

Можна констатувати, що вдалий досвід функціонування Вищих жіночих курсів професора В. І. Гер'є у Москві та отримання клопотань від Казанського та Київського університетів про відкриття аналогічних за умови відсутності в скарбниці коштів на проектоване вище жіноче училище вплинули на позицію міністра народної освіти Д. А. Толстого, який, спираючись на виважені та авторитетні міркування керівника IV відділення в.й.і.в. канцелярії, звернувся до імператора з поданням про «можливість задовольнити прагнення жіноцтва за допомогою педагогічних та професорських курсів» [20, арк. 128–129]. 9 квітня 1876 р. Олександр II затвердив подання і цим публічно засвідчив відсутність у вищій владі упереджень щодо наукової освіти «слабкої статі».

Оцінюючи роботу двох урядових комісій 70-х років XIX ст., дискутуємо із В. О. Веремєнко, яка вважає, що результати роботи спеціальних комісій із жіночої освіти не давали підстав для оптимізму [27]. Їх діяльність сприяла не тільки формуванню думки урядовців, провідних педагогів-практиків та громадських діячів із проблеми вищої освіти «слабкої статі», а й пошуку оптимальних організаційних форм для соціуму та держави. Власне, створення самих комісій можна вважати ознакою прагнення влади знайти компроміс у питанні вищої освіти жінок з освіченим суспільством.

Таким чином, питання вищої жіночої освіти з початку 70-х років XIX ст. стало предметом постійної уваги уряду Російської імперії, що виявилось у формуванні ряду комісій задля його вирішення. Діяльність спеціальних міжвідомчих комісій зосереджувалася на осмисленні державними мужами інноваційних запитів жіночої молоді. Їх робота засвідчила бажання влади знайти вихід зі складної ситуації та не втратити міжнародний авторитет імперії. Уряд гарантував суспільству створення можливостей жінкам для здобуття вищої освіти в державі.

Фактично засідання спеціальних урядових комісій, незважаючи на їх закритий характер, перетворилися на осередки колегіального обговорення майбутнього вищої жіночої школи. Робота спеціально створених комісій свідчить про конструктивність бажання влади віднайти оптимальний шлях розвитку вищої жіночої школи. Позитивним результатом стало і вивчення європейського досвіду вирішення питання. Висловлені під час засідань цих комісій авторитетні пропозиції, рекомендації та думки опосередковано сприяли поліпшенню навчально-виховного процесу на ВЖК. Питання посилення державного начала у приватній за характером вищій жіночій школі неминуче ставило на порядок денний проблему її фінансування та визначення правового становища випускниць. Натомість робота комісій засвідчила відсутність консолідованої позиції серед чиновницького істеблішменту щодо перспектив розвитку вищої жіночої освіти в державі. В урядових колах не дійшли згоди в питанні «загальнонаукова» чи спеціально-педагогічна вища жіноча школа доцільна в країні.

Джерела та література

1. Сидорова Т. Н. Развитие высшего женского образования в Приднепровье (начало XX века / Т. Н. Сидорова // Вестник Днепропетровского ун-та. Сер. История и философия науки и техники. — Д., 1994. — Вып. 1. — С. 83–92.
2. Дем'яненко Н. Київські вищі жіночі курси (1878–1920) / Н. Дем'яненко // Початкова школа. — 1998. — № 2. — С. 44–46.
3. Павлова В. В. Вища жіноча освіта на Слобожанщині в другій половині XIX — на початку XX століття / В. В. Павлова // Збірник наукових праць. Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди. Сер. Історичні науки. — 1999. — Вип. 2. — С. 73–80.

4. Коломієць Т. Становлення вищої жіночої освіти в Харкові на початку ХХ століття / Т. Коломієць // Краєзнавство. — 2003. — № 1–4. — С. 141–144.
5. Сукало А. М. З історії створення та діяльності Вищих жіночих курсів у м. Києві / А. М. Сукало // Вісник Київського ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Історія. — 2000. — Вип. 43. — С. 14–17.
6. Петрова З. П. Создание Харьковским медицинским обществом женского медицинского института / З. П. Петрова // Международный медицинский журнал. — 2006. — Т. 12. — № 2. — С. 128–132.
7. Веселова Т. Н. Из истории высшего женского образования в Одессе (последняя треть XIX — нач. XX вв.) / Т. Н. Веселова, О. В. Мельник // Записки исторического факультета. — О., 1995. — Вип. 1. — С. 81–89.
8. Мельник О. В. Деякі аспекти розвитку вищої жіночої освіти в Одесі (1787–1920 рр.) / О. В. Мельник // Вісник соціально-економічних досліджень: Одеський державний економічний університет. — О., 1997. — Вип. 1. — С. 246–251.
9. Мельник О. В. З історії Київських вищих жіночих курсів (1878–1886) / О. В. Мельник // Записки історичного факультету. — О., 1997. — Вип. 5. — С. 172–177.
10. Мельник О. В. Розвиток системи самопомоги та самоуправління у вищих жіночих навчальних закладах міста Одеси у 1906–1917 рр. / О. В. Мельник // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Сер. Історія. — О., 2007. — Вип. 9. — С. 46–59.
11. Мельник О. В. Історіографія системи вищої жіночої освіти на Україні кінця XIX — початку ХХ ст.: проблеми та перспективи / О. В. Мельник // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Сер. Історія. — О., 2007. — Вип. 10. — С. 185–199.
12. Добролюбский А. К истории высшего женского образования в Одессе в XIX — начале XX вв. / А. Добролюбский // Південний захід. Одесика: Історико-краєзнавчий науковий альманах. — О., 2009. — Вип. 7. — С. 16–36.
13. Вірченко В. В. Жіночі навчальні заклади у м. Києві (1861–1920 рр.) / В. В. Вірченко, А. П. Коцур. — К.; Чернівці: Книги-XXI, 2007. — 196 с.
14. Кобченко К. А. Вищі жіночі курси в Києві / К. А. Кобченко // Пам'ять століть. — 2002. — № 1. — С. 60–67.
15. Кобченко К. А. Вищі жіночі курси в Києві на початку ХХ століття / К. А. Кобченко // Вісник Київського інституту «Слов'янський університет». — 2002. — Вип. 12: Історія. — С. 149–160.
16. Кобченко К. А. Дискусії в пресі Російської імперії (1850–1860) про здобуття вищої освіти жінками / К. А. Кобченко // Журналістика. — 2005. — Вип. 4 (29). — С. 93–103.
17. Кобченко К. А. Жінки з Наддніпрянської України у вищій школі Швейцарії (кінець XIX — початок ХХ ст.) / К. А. Кобченко // Ві-

- сник Львівського університету. — 2005. — Серія історична. Вип. 39–40. — С. 611–627.
18. Кобченко К. А. «Жіночий університет Святої Ольги»: історія Київських вищих жіночих курсів / К. А. Кобченко. — К.: «МП Леся», 2007. — 271 с.
  19. Підраховано за: Русская студентка за границей // Первый женский календарь на 1912 год. — С.Пб.: Тип. «Бережливость», 1912. — С. 57–76.
  20. Російський державний історичний архів (далі — РДІА), ф. 759, оп. 22, спр. 2038, 196 арк.
  21. Об отличительных свойствах мужского и женского типов в приложении к вопросу о высшем образовании женщин: Речь в Университете Св. Владимира 9 января 1874 г. профессора А. Шкляревского. — К.: Университетская тип., 1874. — С. П.
  22. Проект высшего женского училища // Неделя. — 1874. — № 30. — С. 1121.
  23. Проект женских курсов при Казанском университете // Неделя. — 1874. — № 22. — С. 815.
  24. РДІА, ф. 733, оп. 191, спр. 292, 231 арк.
  25. Представление в Комитет Министров // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. — С.Пб.: Печатня С. П. Яковлева, 1895. — Т. 11. — С. 704.
  26. Результаты трудов комиссии о женских университетах // Неделя. — 1876. — № 19. — С. 612.
  27. Веременко В. А. Женщины в русских университетах (вторая половина XIX — начало XX вв.) / В. А. Веременко. — С. Пб.: Изд-во Высшей административной школы, 2004. — С. 70.

Анотації

Драч О. А. Деятельность специальных комиссий 1870-х гг. по вопросам высшего женского образования в Российской империи

В статье на основании архивных материалов освещена работа специальных государственных комиссий, созданных для рассмотрения вопросов высшего женского образования. Исследованы позиции представителей заинтересованных ведомств и министерств, принимавших участие в их работе, отношение общественности, выявлены итоги и результаты деятельности этих комиссий.

Drach O. A. Special committees' activities on women's higher education in the Russian Empire in the 1870s.

Based on archival materials the article covers state special committees' activities which were created to consider issues of women's higher education. It investigates the opinion of interested departments and ministries' representatives involved in their functioning and public attitude. It also identifies results and outcomes of the activities of these committees.